

Kulttuuriympäristö tutuksi

YHTEINEN
KULTTUURIYMPÄRISTÖMME
ESILLE – KYNÄ JÄTTÄÄ
JÄLJEN

Työpaja kulttuuriympäristön historiasta, muutoksesta ja tulevaisuudesta

Tavoitteet

Työpajan tavoitteena on, että oppilas oppii ymmärtämään mitä kulttuuriympäristöt ovat sekä miten ja miksi maisemat muuttuvat. Tehtävien kautta havainnoidaan ympäristössä tapahtuneita muutoksia, ihmisen toiminnan jälkiä sekä hahmotetaan maiseman kerroksellisuutta. Työpaja kehittää oppilaiden havainnointi-, kartanluku- ja ongelmanratkaisutaitoja sekä kannustaa itsenäiseen ajatteluun ja ideointiin.

Kohderyhmät

Työpaja soveltuu 5–6 -luokkalaisten ympäristöopin ja historian opetukseen.

Kesto

Kaksi oppituntia. Työpajan kesto pystyy muokkaamaan työpisteiden määrää tai yhdellä pisteellä käytettyä aikaa muuttamalla.

Työpajan toteutus

Johdatus aiheeseen: Ennen siirtymistä työpisteille keskustellaan siitä, mitä käsitteet kulttuuriympäristö ja maisema tarkoittavat. Käydään myös läpi miten maisema muuttuu, miten siinä voi nähdä eri-ikäisiä kerroksia ja mikä merkitys on maiseman hoidolla ja rakennuskannan ylläpidolla.

Työskentely: Viisi tehtäväpistettä, joita oppilaat kiertävät pareittain tai pienryhmissä. Jokaisella pisteellä viivytään 10–15 min. Oppilaat kirjaavat vastauksensa lomakkeille, jotka käydään lopuksi yhdessä läpi. Opettaja ja/ tai työpajan vetäjä seuraa oppilaiden työskentelyä auttaen ja herätellen keskustelua tarvittaessa.

Työpajan tehtäväpisteiden teemat:

1. Esihistorian jäljet maisemassa
2. Maatalouden katoava sanasto
3. Maisema ennen – maisema nyt
4. Rakennusten uusi elämä
5. Kartat kertovat maiseman muutoksesta.

Liite 1. Tehtäväpisteiden ohjeet ja tehtävänannot
Liite 2. Vastauslomakepohja
Liite 3. Lisätehtävä

Materiaali on tuotettu osana Kulttuuriympäristö näkyväksi KYNÄ -hanketta. Hanketta toteuttavat ProAgria Etelä-Savo, Etelä-Savon Maa- ja kotitalousnaiset sekä ProAgria Keski-Suomi, Keski-Suomen maa- ja kotitalousnaiset. KYNÄ-hankkeen rahoittavat Euroopan unionin maaseudun kehittämisen maatalousrahasto ja Etelä-Savon ja Keski-Suomen ELY-keskukset.

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

1. Esihistorian jäljet maisemassa

Esillä on kuvia, jota esittävät esihistorian aikakausia sekä keskiaikaa. Tehtävänä on järjestää kuvat oikeaan aikajärjestykseen. Kuviissa voi näkyä asumuksia ja muita rakennuksia, hautaröykkiöitä, kulkuvälineitä ja eläimiä. Apuna voi olla lyhyt kuvaileva teksti eri aikakausista. Voi myös toteuttaa niin, että esillä on kuvia esimerkiksi esineistä, rakennuksista ja eläimistä, jotka sitten tulee ryhmitellä oikean aikakauden mukaan. Tehtävapisteeillä tai lopussa voi keskustella siitä, mitkä elementit näkyvät edelleen maisemassa ja mitkä eivät sekä miksi näin on. Sopivia kuvia löytyy oppikirjoista ja historian tietokirjoista.

Tehtävänanto:

Laittakaa esihistoriaa ja keskiaikaa kuvaavat piirrookset oikeaan aikajärjestykseen.

Vihjeitä saatte aikakausia kuvaavista teksteistä.

KIVIKAUDELLA (–1300/1500 eKr.) ihmisen läsnäolo maisemassa näkyi aukeina ranta-asuinpaikkoina ja luultavasti pienimuotoisena metsänraivauksena. Ruokaa saatiin metsästämyllä ja kalastamalla sekä keräämyllä marjoja ja muita luonnonantimia. Asumuksina ihmisillä oli riukurakenteiset kodat, joita varten kaivettiin maakuoppa.

PRONSSIKAUDELLA (1300/1500 eKr.–500 eKr.) alettiin harjoittaa karjanhoitoa ja polttoviljely muutti kasvillisuutta. Maisema avautui, asuinpaikat tulivat pysyvämmiksi ja niihin kuului peltoja ja laitumia. Vainajat haudattiin kivisiin röykkiöhautoihin ja latomuksiin.

RAUTAKAUDELLA (500 eKr.–1300 jKr.) asutus muuttui kiinteämmäksi. Rautakautisen ihmisen pääelinkeinoina olivat maanviljely ja karjanhoito. Viljeltävät kasvilajit ja kotieläimet monipuolistuivat. Lisäksi harjoitettiin kaupankäyntiä, joka satoi väestön hyvien vesi- ja maareittien varsille. Muinaislinnoja ja muita puolustusvarustuksia rakennettiin turvaamaan kyliä.

KESKIAJALLA (1300–1500 jKr.) asutus levisi ja väestömäärä kasvoi. Kylän pellot aidattiin yhteisvainioiksi, joista jokaiselle tilalle jaettiin omat sarkansa. Karja laidunsi metsissä ja pihapiireissä. Niityiltä kerättiin talvirehut. Pysyvä tieverkosto muodostui kylien välille. Kristinusko levisi Suomeen ja kyliin rakennettiin kirkkoja.

2. Maatalouden katoava sanasto

Monivalintatehtävä, jossa tulee valita oikea vaihtoehto. Vastausten läpikäynnissä on hyvä olla mukana valokuvia, joissa näkyy sanaston kohteita. Sopivia kuvia löytyy esimerkiksi *finna.fi*-tietokannasta tai oppikirjoista.

Tehtävänanto:

Tiedätkö mitä nämä maatalouteen liittyvät sanat tarkoittavat?

1. Kun KASKETAAN, niin...	4. VIIKATE on...
a) Poltetaan metsää maanviljelyä varten	a) Vauvan kehto
b) Ajetaan lampailta villat pois	b) Maataloustyökalu, jolla niitetään heinää, viljaa tai kortetta yms.
c) Kerätään vilja pelloilta	c) Juuston valmistukseen käytetty astia
2. LEHDEKSIÄ kerätään...	5. KUHILAS on...
a) Saunavihtoihin/-vastoihin	a) Koottu viljalyhteistä pellolle
b) Yrttikylpyihin	b) Suuri muurahaiskeko
c) Eläinten ruuaksi talvea varten	c) Laiska renki
3. HAKAMAALLA tarkoitetaan...	6. RIIHI on rakennettu...
a) Viljelyyn sopimatonta aluetta	a) Kesävieraita varten
b) Metsä- tai niittymaalla olevaa karjanlaidunnukseen käytettyä aidattua aluetta	b) Lasten leikki paikaksi
c) Suopeltoa	c) Viljan kuivatusta ja puintia varten

(Oikeat vastaukset:
1a, 2c, 3b, 4b, 5a ja 6c.)

3. Maisema ennen – maisema nyt

Tehtävänä on löytää oikeat kuvaparit. Esillä on esimerkiksi 10 valokuvaa maisemasta, joista muodostuu viisi kuvaparia. Kuvat voivat esittää maalaismaisemaa, kaupunkikuvaa tai taajamaa ja ne on otettu samasta paikasta esimerkiksi 10 tai 20 vuoden välein. Tärkeintä on, että maisemassa on tapahtunut muutoksia, mutta siitä huolimatta on säilynyt jotain mikä auttaa kuvaparien tunnistamisessa. Tehtävapisteellä tai lopussa voi keskustella siitä, ovatko muutokset miellyttäviä vai eivät ja miten muutokseen voi itse vaikuttaa. Vanhoja kuvia löytää esimerkiksi *finna.fi* -tietokannasta. Nykyhetken näkymiä näkee esimerkiksi Google Street Views:tä.

Tehtävänanto:

Yhdistäkää oikeat kuvaparit. Mikä kuvista 1–5 (maisema nyt) on otettu samasta paikasta kuin kuva A–E (maisema ennen)? Tarkkaillkaa seuraavia asioita:

- Mitkä asiat ovat pysyneet samana?
- Mitä kasvillisuudelle on tapahtunut?
- Miten tiet ja kulkuväylät ovat muuttuneet?
- Onko rakennuksissa tapahtunut muutoksia?
- Huomaatteko muita muutoksia?

Esimerkkikuvaparit:

Schaumanin vaneritehtaan rakennuksia Lutakossa.

Kuvaaja: Gustaf Albert Stoore, 1912–1915. Keski-Suomen museo. Ladattu Finna:sta 26.6.2017.

Kuvaaja: Kirsi Koskela 2017.

Näkymä Kuopion Jynkässä.

Kuvaaja: Eljas Koskela 1989.

Kuvaaja: Eljas Koskela 1996.

4. Rakennusten uusi elämä

Tehtävapisteeellä on 3–5 valokuvaa autoituneista tai huonokuntoisista rakennuksista. Ne voivat olla kartanoita, tehdasrakennuksia, kouluja jne. Tehtävänä on valita rakennuksista yksi ja keksiä ja ideoida sille uudenlaista käyttöä. On hyvä painottaa että vain mielikuviitus on rajana, raha ei ole ongelma eikä väärää vastauksia ole.

Tehtävänanto:

Monen rakennuksen perinteinen käyttötarkoitus on kadonnut elinkeinojen ja elintapojen muutoksen myötä. Esimerkiksi tehtaot ovat lopettaneet toimintansa, kartanoiden asukkaat muuttaneet pois ja junat kulkevat asemien ohi pysähtymättä.

Valitkaa kuvissa olevista rakennuksista yksi ja ideoida sille uudenlaista käyttöä. Miettikää seuraavia kysymyksiä ja kirjoittakaa huomionne lyhyesti muistiin.

1. Millaisia sisätiloja ja huoneita rakennuksessa on ja millaiseen toimintaan ne sopisivat?
2. Millainen pihapiiri on ollut? Millaista toimintaa siellä voisi olla?
3. Millaista remonttia ja korjausta rakennus mahdollisesti tarvitsee?

Esimerkkikuvia:

*Lotilan navetta. Kuvaaja: Sirpa Lempinen, 1973.
Keski-Suomen museo. finna.fi.*

*Tourulan kivääritehdas. Kuvaaja tuntematon, 1927–1935.
Keski-Suomen museo. finna.fi*

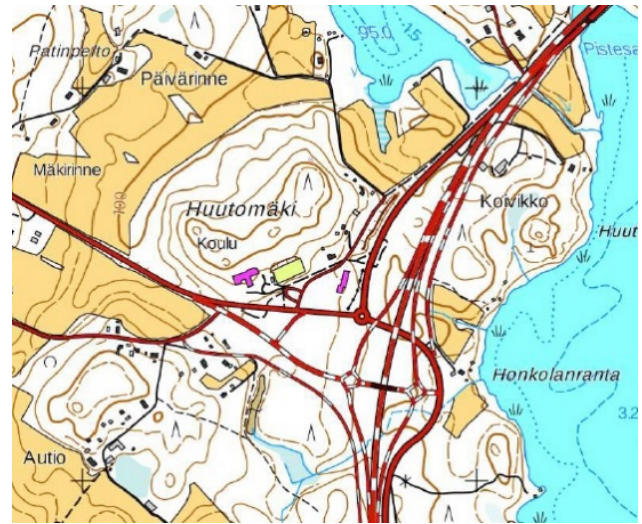
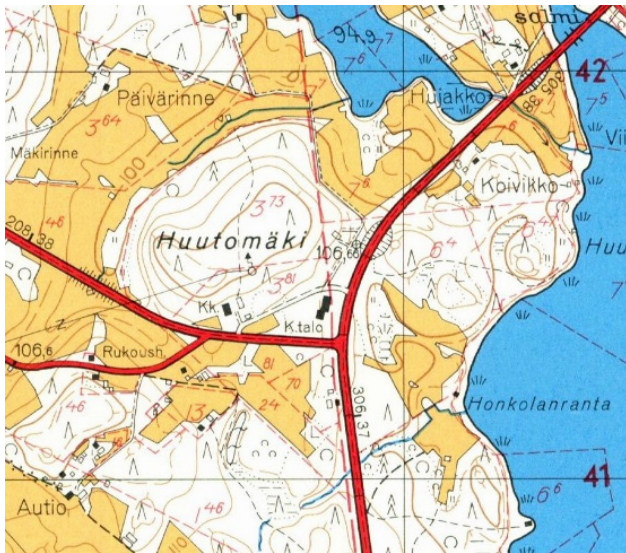
5. Kartat kertovat maiseman muutoksesta

Esillä on kaksi tai kolme eri-ikäistä peruskarttaa oppilaiden lähiympäristöstä. Vanhempi kartoista voi olla esimerkiksi 1960-luvulta ja toinen tuorein kartta mitä alueelta löytyy. Tehtävä on ensin löytää uudelta kartalta oma koulu ja koti ja etsiä vastaavat paikat vanhemmalta kartalta. Sen jälkeen oppilaat voivat jatkaa karttojen ja muutosten vertailua tarkastelemalla peltoja, tieverkostoa, rakennuskantaa ym. Tehtävapistellä tai lopussa keskustellaan havaituista muutoksista ja niiden syistä.

Tehtävänanto:

Katsokaa ja vertailkaa oheisia karttoja. Kartat ovat vuosilta 1967 ja 2007. Miettikää vastauksiin seuraaviin kysymyksiin:

1. Löydätkö kartoilta oman koulunne ja kotinne?
2. Millaisia muutoksia huomaatte asutuksessa? Minne on rakennettu uusia rakennuksia? Onko joitain rakennuksia hävinnyt?
3. Ovatko tiet muuttuneet? Millä tavalla?
4. Onko peltojen koossa tai sijainnissa tapahtunut muutoksia? Millaisia muutoksia on tapahtunut?
5. Huomaatteko jotain muita muutoksia esimerkiksi järvissä, joissa tai voimalinjoissa?

Yksityiskohdat erään toteutetun työpajan kartoista. (Maanmittauslaitos.)

Valokuva- ja kartta-aineistot

Käytimme omassa työpajassamme *Muuttuva maisema* -sivuston www.muuttuvamaalaismaisema.fi kuvapareja. Valokuvia voi etsiä *Finna* -palvelusta www.finna.fi, jonne on koottu suomalaisten museoiden, arkistojen ja kirjastojen aineistoja. Osa aineistosta on vapaasti käytettävissä. Valokuvia löytyy myös oman maakuntamuseon ja paikallismuseoiden kuva-arkistoista, ja moni museo on tuottanut hyviä verkkonäyttelyitä ja oppimateriaalia koulujen ja muiden toimijoiden käyttöön.

Vanhoja peruskarttalehtiä voi etsiä ja ladata Maanmittauslaitoksen sivulta <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/> ja uudempiä karttoja löytyy esimerkiksi osoitteesta <https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/>

VASTAUKSET**Ryhmän jäsenet:****1) Esihistorian jäljet maisemassa**

Kirjoittakaa oikea kirjain aikakauden perään:

Kivikausi ____ Pronssikausi ____ Rautakausi ____ Keskiaika ____

2) Maatalouden katoava sanasto

Kirjoittakaa oikea vastausvaihtoehto numeron perään:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

3) Maisema ennen – maisema nyt

Yhdistäkää viivoilla oikea kirjain ja numero:

A.	1.
B.	2.
C.	3.
D.	4.
E.	5.

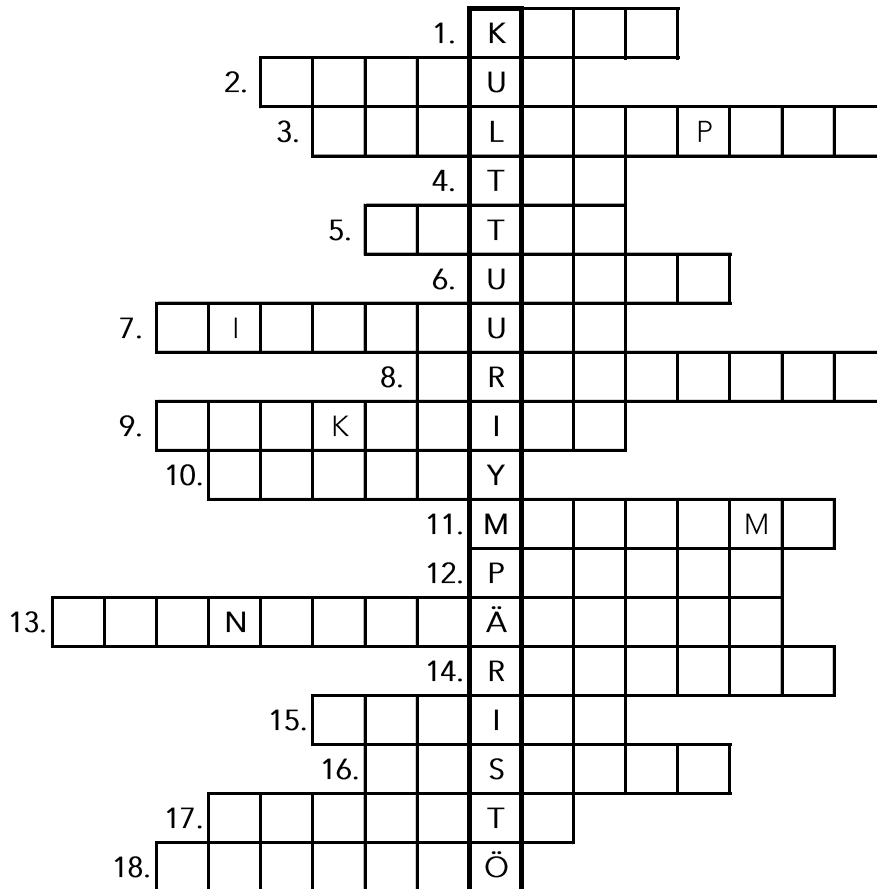
4) Rakennusten uusi elämä

Kirjoittakaa huomionne ja ideanne lyhyesti muistiin:

5) Kartat kertovat maiseman muutoksesta

Voitte kirjoittaa havaintonne lyhyesti muistiin:

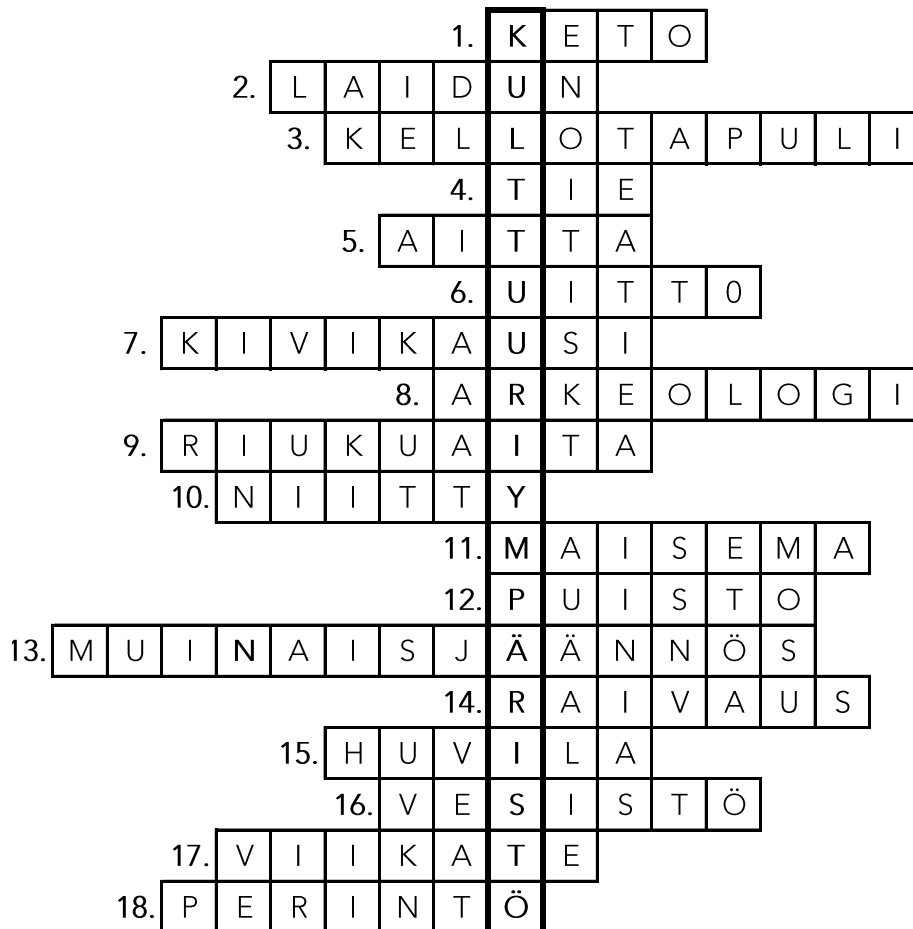
Täytä ristikkoon vihjeiden mukaisia kulttuuriympäristöön liittyviä sanoja!

1. Kuiva niittyalue, jossa kasvaa harvinaista kasvillisuutta
2. Aidattu alue, jossa eläimet syövät maasta kasvillisuutta
3. Kirkon vieressä oleva korkea kapea rakennus, josta kuuluu ääntä soitettaessa
4. Ihmisen tekemä kulkuväylä
5. Maatalon pihapiirissä oleva perinteinen varistorakennus, joka on usein tehty hirsistä
6. Kaadettujen tukkipuiden kuljetusmuoto 1800–1900-luvuilla
7. Esihistoriallinen aikakausi, jolloin ei vielä hyödynnetty metalleja
8. Henkilö, joka tutkii entisaikojen ihmisten maaperään jättämiä jälkiä
9. Perinteinen aita, joka tehdään yleensä kuusenrangoista
10. Runsaskukkainen avoin alue, jota eläimet voivat laiduntaa
11. Ihmisen ympärillään näkemä laaja ympäristö, joka voi olla kaunis
12. Kaupungissa oleva viheralue, jossa kasvaa puita ja kukkia ja jossa voi vapaasti liikkua
13. Esihistorialliselta ajalta oleva löydös tai rakennelma
14. Nuoren puuston eli vesakon kaataminen
15. Suuri kesäasunto, joita tyypillisesti vuraat kaupunkilaiset rakensivat 1800–1900-luvuilla
16. Järvi tai joki tai niiden muodostama kokonaisuus
17. Perinteinen työväline, jolla niitetään heinää
18. Tuleville sukupolville jäävä asia, esine tai rakennus

LISÄTEHTÄVÄ: Vastaukset

Täytä ristikkoon vihjeiden mukaisia kulttuuriympäristöön liittyviä sanoja!

1. Kuiva niittyalue, jossa kasvaa harvinaista kasvillisuutta
2. Aidattu alue, jossa eläimet syövät maasta kasvillisuutta
3. Kirkon vieressä oleva korkea kapea rakennus, josta kuuluu ääntä soitettaessa
4. Ihmisen tekemä kulkuväylä
5. Maatalon pihapiirissä oleva perinteinen varistorakennus, joka on usein tehty hirsistä
6. Kaadettujen tukkipuiden kuljetusmuoto 1800–1900-luvuilla
7. Esihistoriallinen aikakausi, jolloin ei vielä hyödynnetty metalleja
8. Henkilö, joka tutkii entisaikojen ihmisten maaperään jättämiä jälkiä
9. Perinteinen aita, joka tehdään yleensä kuusenrangoista
10. Runsaskukkainen avoin alue, jota eläimet voivat laiduntaa
11. Ihmisen ympärillään näkemä laaja ympäristö, joka voi olla kaunis
12. Kaupungissa oleva viheralue, jossa kasvaa puita ja kukkia ja jossa voi vapaasti liikkua
13. Esihistorialliselta ajalta oleva löydös tai rakennelma
14. Nuoren puuston eli vesakon kaataminen
15. Suuri kesäasunto, joita tyypillisesti vuraat kaupunkilaiset rakensivat 1800–1900-luvuilla
16. Järvi tai joki tai niiden muodostama kokonaisuus
17. Perinteinen työväline, jolla niitetään heinää
18. Tuleville sukupolville jäävä asia, esine tai rakennus